

Lærervejledning til det interaktive udtaleprogram

Til underviser

På denne side vil du kunne få et hurtigt overblik over, hvad vores interaktive udtaleprogram er, og hvad programmet kan bruges til. På siderne 2 til 8 findes en mere udførlig gennemgang af indhold, metode og pædagogisk tilgang. God fornøjelse.

Dansk e-Learning Center.

Hvad er det interaktive udtaleprogram for noget?

Det interaktive udtaleprogram(IUP) er et sprogligt supplement til danskundervisningen til de mennesker¹, der skal lære dansk. IUP er online og ligger på sprogprogrammet DanskABCs hjemmeside.

Hvad er fordelene ved IUP'en?

At kursist og underviser får et udtaleprogram, som bl.a. giver mulighed for:

- at kursisten selv kan vælge, hvilket et emne han/hun vil træne, og hvornår han/hun vil træne dette emne
- at kursisten selv kan vælge, om speakeren i programmet skal være en mand eller en kvinde
- at kursisten selv kan vælge, i hvilket et tempo han/hun vil høre udtalen i programmet
- at kursisten selv kan tale nye ord, sætninger og vendinger ind i programmet
- at underviser kan tilføje og tale nye emner, ord, sætninger og vendinger ind i programmet, som kursisten så kan høre, næste gang han/hun logger på
- at indholdet i programmet er dynamisk, da både kursist og underviser vil kunne indtale nye ord, sætninger m.m., som kursisten vil kunne blive ved med at træne udtalen af.

Hvad indeholder IUP'en?

IUP'en indeholder 14 kapitler, der alle indeholder dialoger, sætninger og ord. Følgende 14 kapitler er med i IUP'en:

***Præsentation *Kalender *På indkøb *Forretninger *Ude at spise *Tal og klokken
*Familieforhold *Transport *Vejret *Spørge om vej *Underholdning *På besøg *Hos lægen
*Til jobsamtale**

IUP'en indeholder også 4 discipliner, hvor kursisten kan arbejde videre med det, han/hun har mødt i kapitlerne. Indholdet i de 4 discipliner er:

- **"Sætninger"**, hvor kursisten kan læse, høre, udtale og optage de ord, sætninger og vendinger, han/hun møder i de 14 kapitler.
- **"Udtale"**, hvor kursisten specifikt kan træne de sproglige "problemer", der findes inden for de 14 kapitler. De udtaleområder, vi sætter fokus på, er, sætningstryk, ordtryk, vokaler, forholdet mellem skrift og tale, konsonantgrupper og konsonanter.
- **"Mit hjørne"**, hvor kursisten kan vælge selv at indtale nye ord, sætninger og vendinger som han/hun har hørt på sprogskolen, arbejds- eller privatsfæren.
- **"Undervisers hjørne"**, hvor underviser kan indtale et nyt emne med tilhørende ord, sætninger og vendinger, som underviser gerne vil have, at kursisten lærer at udtale.

¹ Vi har valgt at bruge betegnelsen "mennesker", da IUP'en har en stor og ikke homogen målgruppe. IUP'en henvender sig både til spanieren, der kun skal være i Danmark en kortere periode, men som gerne vil lære dansk, og til den irakiske flygtning, der er kommet til Danmark for at blive. I spanierens tilfælde vil begrebet "nydansker" være misvisende, mens begrebet "udlænding" i forhold til irakeren, der gerne vil være dansk statsborger, kan opfattes som diskriminerende.

Hvem kan bruge Iup'en?

Målgruppen er den samme som de mere end 11.000 brugere, der er registreret i sprogprogrammet DanskABC. Dette betyder, at IUP'en henvender sig til kursister på:

- Danskuddannelse 1, modul 5 og 6 (svarer til det tidligere spor 1, trin 3)
- Danskuddannelse 2, modul 4 og 5 (svarer til det tidligere spor 2, trin 2)
- Danskuddannelse 3, modul 3 og 4 (svarer til det tidligere spor 3, trin 1)

Det betyder ikke, at programmet ikke også med fordel kan benyttes af andre, der ønsker at fokusere på dansk udtale.

Hvorfor fokus på udtale?

Formålet med vores interaktive udtale program (IUP) er at give kursisterne et sprogligt supplement til den daglige danskundervisning. I vores supplement er fokus lagt på udtale, og at det netop er udtale, skyldes, at vi, dengang vi udviklede sprogprogrammet DanskABC, blev klar over, at udtale i sprogundervisningen ofte var akilleshælen for mange undervisere. Efter samtale med flere sproglærere og andre eksperter, er vi klar over, at udtale ofte stadigvæk er akilleshælen inden for sprogundervisningen. Samme konklusion fremkommer også i Katrine Kirk og Lene M. Jørgensens rapport: *"På vej mod en effektiv udtaleundervisning"*²

I rapporten konkludere forfatterne fx, *"at mange sprogundervisere er usikre over for at undervise i udtale, og vi mener i den forbindelse at der er behov for efteruddannelse på området."*³ Vi mener, at vores IUP er et skridt i den rigtige retning, og at den vil kunne hjælpe kursisterne til at opnå en bedre udtale. Vi er også af den opfattelse, at IUP'en vil kunne være en støtte for de undervisere, der er en smule usikre i forhold til det at skulle undervise inden for dansk udtale.

IUP'en giver kursisterne en mulighed for at høre "det danske hverdagsprog" igen og igen, men også en mulighed for at træne (og høre) deres egen udtale igen og igen. Endelig giver IUP'en kursister, undervisere og evt. arbejdskolleger en mulighed for sammen at være med til "at udvikle" kursisternes ordforråd, sprog og udtale gennem "Mit hjørne" og "Undervisere hjørne"⁴.

Hvilke udtaleområder har vi valgt at fokusere på?

Overordnet har vi valgt at sætte fokus på følgende områder:

- Sætningstryk
- Ordtryk
- Vokaler
- Forholdet mellem skrift og tale
- Konsonantgrupper
- Konsonanter

Vi har forsøgt at vælge områder, der dækker så bredt som muligt, dvs. som volder de fleste udlændinge besvær. I disciplinen "Udtale" har kursisterne selv mulighed for at fravælge områder, som han/hun ikke har brug for, og i "Undervisere hjørne" kan supplerende materiale blive lagt ind. Dette skulle tilgodese den enkelte kursists behov. Som du måske har bemærket, optræder områder som: *intonation* og *stød* ikke som selvstændige temaer/områder. Dette skal ikke opfattes som udtryk for, at vi opfatter de to områder som mindre vigtige eller relevante, men vi har været nødt til at lave

² Af Katrine Kirk og Lene Mølgaard Jørgensen. Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. Oktober 2006

³ Side 160

⁴ Dette bliver nærmere gennemgået i afsnittet: "Hvad er indholdet i IUP'en?"

en afgrænsning. Skulle der være en underviser, som meget gerne vil implementere og arbejde med netop disse områder, henviser vi til ”Undervisers hjørne”, hvor det vil være muligt for den enkelte underviser at oprette og arbejde med de temaer/områder, vi ikke har med i IUP’en.

Vi mener, at de områder, vi har sat fokus på, vil være med til at hjælpe kursisterne med at forbedre deres udtale. I sidste ende skulle IUP’en gerne føre til, at kursisten opnår en bedre udtale, som ikke blot bør føre til større (sprog)selvtillid, men også til nye job inden for erhverv/brancher, hvor der kræves gode (ud)talefærdigheder. Her tænker vi på erhverv som: receptionist, konsulent/sælger, servicemedarbejder etc.

Hvem er målgruppen?

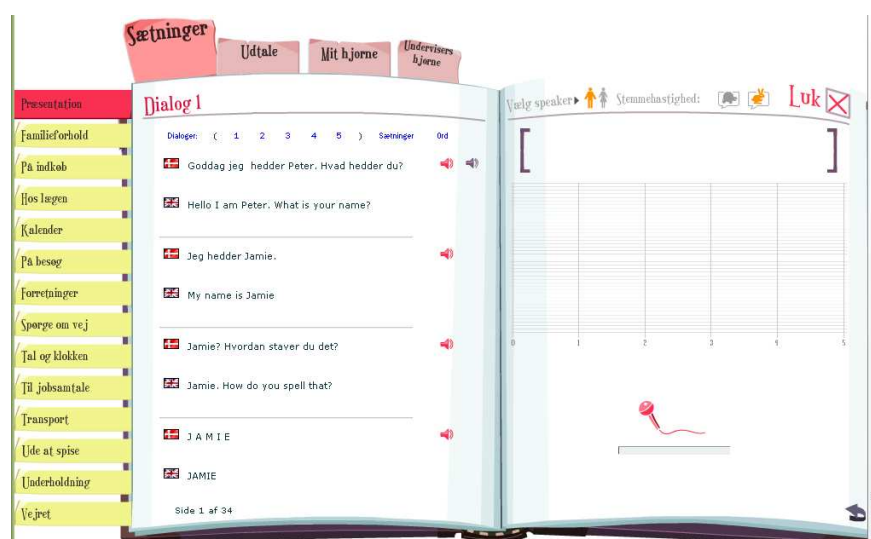
Som tidligere nævnt er målgruppen primært de kursister, der findes i sprogprogrammet DanskABC. Målgruppen er dog ikke homogen, da der er tale om mennesker med forskellige nationaliteter, uddannelser, aldre og køn. I udarbejdelsen af indholdet til IUP’en har vi taget højde for, at målgruppen ikke er homogen, og der er således indhold for både den kursist, som netop er ankommet til Danmark og ikke kan dansk, og den kursist, der har kendskab til dansk og i højere grad har brug for at træne ord, sætninger og vendinger inden for bestemte emner som eksempelvis en jobsamtale.

Hvad er indholdet i IUP’en?

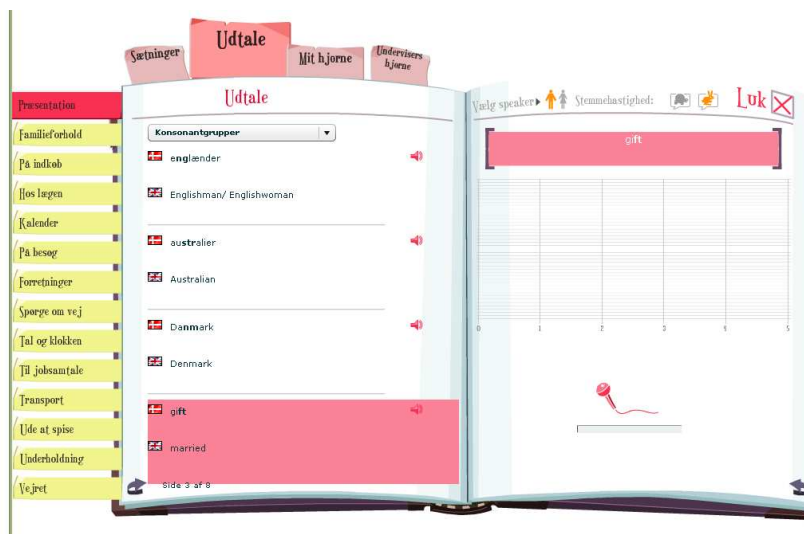
Indholdet i IUP’en er inddelt i 4 discipliner, der betegnes som: ”Sætninger”, ”Udtale”, ”Mit hjørne” og ”Undervisers hjørne”.

I ”Sætninger” kan kursisten læse, høre og selv optage indholdet af de ord, sætninger og vendinger, der optræder i det kapitel, kursisten har valgt

Har kursisten fx valgt kapitlet ”Præsentation”, kommer kursisten til at træne de dialoger, sætninger, vendinger og ord, der hører til kapitlet. Du kan se, hvordan det ser ud på billedet ”Sætninger”.

Sætninger

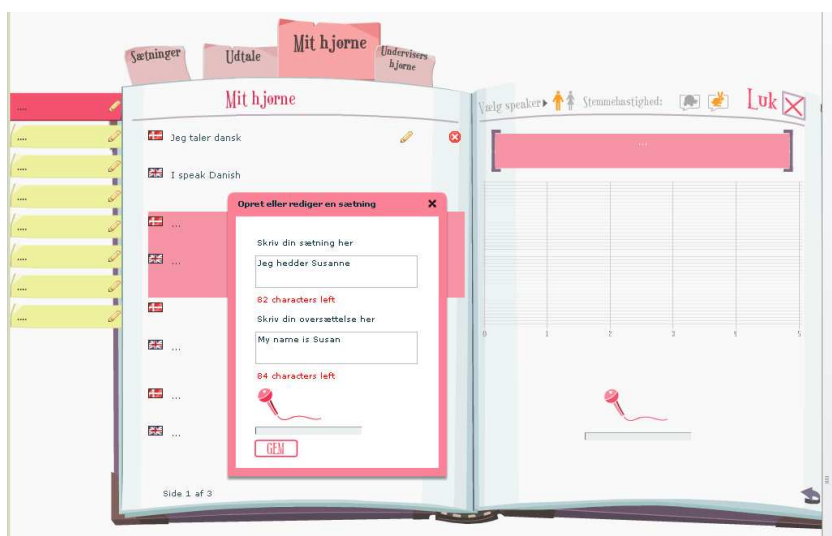

Udtale

I "Udtale" er der fokus på udtaleområder som: vokaler, konsonanter, konsonantgrupper, reduktioner, sætningstryk og ordtryk. Formålet med "Udtale" er at træne de sproglige udtaleområder, der optræder inden for de enkelte kapitler, og som ofte giver mennesker, der ikke kan dansk, problemer. "Udtale" er forbundet med "Ord og vendinger". Hvordan dette fungerer i praksis, vil vi give et eksempel på nedenfor.

I kapitlet "Præsentation" har en kursist arbejdet med sætningen: "Er du gift?" Kursisten vil efterfølgende arbejde med temaet "Udtale". I "Udtale" vælger kursisten at arbejde med de konsonantgrupper, der optræder inden for kapitlet "Præsentation". Dette betyder, at kursisten kun træner udtale af de ord, hvor der optræder konsonantgrupper, da formålet med øvelsen er at træne ord, der indeholder konsonantgrupper. I sætningen "Er du gift?" vil kursisten derfor kun udtale adjektivet "gift", da det indeholder konsonanterne/konsonantgruppen "ff". Vælger kursisten et andet udtaleområde inden for emnet "Præsentation", vil kursisten træne et andet område, men stadigvæk inden for samme emne. Du kan se, hvordan det ser ud på billedet "Udtale".

I "Mit hjørne" er det meningen, at kursisten selv kan vælge, hvilke ord, sætninger og vendinger, denne gerne vil træne. Lad os antage, at kursisten er i praktik eller har fået et nyt arbejde. På arbejdspladsen bliver kursisten introduceret for en række nye ord og vendinger af faglig/social karakter, som kursisten ikke kender, men gerne skulle lære at kende og udtale for at kunne begå sig optimalt på arbejdspladsen. Kursisten kan nu bede sin chef, mentor eller (danske) arbejdskollega om at indtale og skrive de ord og vendinger, kursisten gerne vil lære eller skal være bedre til at udtale.

Mit hjørne

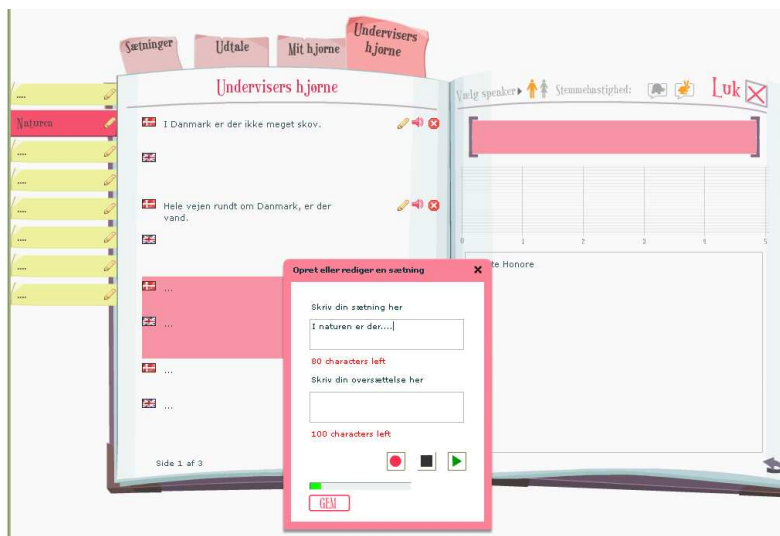
Chefen, mentoren, arbejdskollegaen eller en anden dansker kan så skrive og indtale de ord, sætninger eller vendinger, som kursisten skal træne, ind i "Mit hjørne", og kursisten kan så træne udtalen igen og igen. Endvidere er det muligt for kursisten at skrive en oversættelse ind i feltet nedenunder, sådan at kursisten ved, hvad det han/hun udtaler og siger på dansk betyder på

hans/hendes eget modersmål

Vi ser intet til hinder for, at kursisterne ikke også skulle kunne bruge hinanden til at lytte, og til at give hinanden *kursist-intern feedback* i fx studieværkstederne, men i første omgang er det meningen, at kursisten skal få feedback og hjælp fra sin chef, mentor, arbejdskollega eller en anden dansker. Se, hvordan det ser ud på billedet ”Mit hjørne”.

I ”Underviserens hjørne” kan underviseren vælge at lægge eget materiale ind, hvis underviseren mener, at et område, som underviseren gerne vil have dækket, ikke er dækket. Lad os antage, at en underviser gennem længere tid har arbejdet med et tema, fx naturen. Underviseren vil derfor gerne have temaet ”Naturen” med i IUP’en og skriver og indtaler selv de ord, sætninger og vendinger, som han/hun og kursisterne har arbejdet med i forhold til temaet: ”Naturen”. Når kursisten næste gang åbner programmet, vil han/hun få at vide, at underviseren har lagt nyt materiale ind, og kursisten kan så gå ind i ”Underviserens hjørne” og træne de nye ord, sætninger og vendinger igen og igen.

Kursisten kan høre, hvad underviser har indtalt, men også selv lave sin egen indtaling af det, som underviser har indtalt. Eftersom underviser kan oprette alle de kapitler han/hun vil, bliver indholdet aldrig statisk. Se, hvordan det ser ud, når man skriver og indtaler i ”Underviserens hjørne”.

Gennemgang af de seks udtaleområder

Som tidligere nævnt er vores IUP et supplement, der på ingen måde kan eller skal erstatte den daglige undervisning, men det IUP'en kan, er, at den kan styrke "det individuelle". Den enkelte kursist kan dels arbejde i eget tempo, hvor og hvornår han/hun ønsker det, dels arbejde med lige præcis det, han/hun ønsker at udforske eller har problemer med. Samtidig har underviseren den mulighed, at han/hun kan lægge supplerende individuelt arbejde ind til de kursister, han/hun har.

Vi finder det også vigtigt at påpege, at IUP'en er et stykke praktisk og ikke teoretisk værktøj. Formålet er at få kursisterne til at træne deres udtale og skærpe deres opmærksomhed på de udtaleområder, der traditionelt kan være problematiske for målgruppen.

Vi vil i det følgende forklare, hvordan vi har valgt at arbejde med de forskellige udtaleområder, vi har sat fokus på i IUP'en. I IUP'en er kursisten vores modtager. Dette betyder, at den måde vi forklarer om de 6 forskellige udtaleområder, er tilpasset kursisten. Formålet er ikke at forklare om teorien bag, men at give kursisten en forståelse af, hvad det er for et udtaleområde han/hun skal træne, hvorfor han/hun skal træne netop dette udtaleområde, samt hvad han/hun skal være opmærksom på inden for dette udtaleområde. Vi mener derfor, at underviserne med fordel kan uddybe og gennemgå de forskellige udtaleområder i den daglige undervisning.

Sætningstryk

En rigtig rytme er meget væsentlig for en forståelig udtale; mange kursister kommer fra sprog, hvor talestrømmes struktureres på en helt anden måde end på dansk, og det er afgørende, at de får en fornemmelse af trykkes – og pausernes – placering i talestrømmen. Vi har valgt at markere trykkene i sætningerne, sådan at kursisten aldrig er i tvivl om, hvor det er, der skal sættes tryk. Et eksempel på en sætning med tryk vil se sådan her ud:

*"Er du **en**glænder?"*

*"**Nej**, jeg er **au**stralier."*

I alle øvelserne med sætningstrykkene kan kursisten ikke kun se og høre sætningerne igen og igen, men også selv indtale dem og efterfølgende høre deres egen udtale igen og igen.

Ordtryk

Under "ordtryk" er der fokus på to typer ord:

- Ord, der **ikke** har tryk på første stavelse, fx *alene, goddag*
- Sammensatte ord fx *lillesøster, stedmor*.

Erfaringsmæssigt er sådanne ord vanskelige at udtale sammenhængende. For mange kursister vil en markering af både hoved- og bitryk betyde, at ordet bliver udtalt med to eller flere hovedtryk, og vi har derfor valgt **ikke** at markere bitryk i de enkelte ord og nøjes med én trykmarkering. I IUP'en vil et ordtryk være markeret således:

*Alene, goddag, lille**s**øster og sted**m**or*

Vokaler

Dansk har flere vokaler end de fleste andre sprog, og de optræder næsten alle lange, korte og som stødvokaler. For ikke at fjerne fokus fra ”sproget i brug”, som det fremstår i dialogerne, arbejdes der i IUP’en ikke med fx minimale par; arbejdet med længde og stød foregår som imitation.

Det er ofte individuelt, hvilke vokaler, der volder den enkelte problemer, og det er svært at /finde en fællesnævner/lave en afgrænsning. Vi har valgt at fokusere på de rundede fortungevokaler [y] ”byen”, [ø] ”søster”, [ö] ”søndag”, [ö↓⁵] ”børn”, som ikke findes på ret mange andre sprog, og på de halvlukkede vokaler [e] ”feber” og [o] ”kone”.

Der vil måske være de undervisere, der ikke er enig med os i vores prioritering/afgrænsning af vokalerne, men de undervisere opfordrer vi til at benytte muligheden for at skrive egne/nye vokaler ind i ”Undervisere hjørne”.

Sådan skriver vi, og sådan taler vi

På dansk er der stor uoverensstemmelse mellem det skrevne og det talte sprog, og det er nødvendigt at arbejde med dette for at undgå, at kursisterne får en for skriftnær udtale. ”Sådan skriver vi og sådan taler vi” fokuserer på de reduktioner, vi laver i det talte hverdagsprog, fx udeladelse af [l] og [n] i ”skal” og ”kan” og på stumme bogstaver som d i ”mand”.

Diftonger er også placeret her. Der er kun medtaget de diftonger, der udtales væsentlig anderledes end de skrives. Det betyder, at ord som ”smager” og ”laver” ikke er med, mens ord ”**høj**” og **vej**” er. For ikke at risikere at flytte trykfokus er det kun diftonger med hovedtryk, der er markeret. ”Afdeling” er således markeret, mens ”grøntafdeling” ikke er.⁶

Kursisterne vil være informeret om, at hver gang de møder et ord inden for udtaleområdet ”Sådan skriver vi, og sådan taler vi”, og et eller flere af bogstaverne er markeret i ordet, fx **skal**, **mand** og **vej**, så skal de være opmærksomme på, at det udtales på en anden måde end det skrives. Er der både udeladelse og diftong i et ord fx ”**dejligt**”, kommer det på samme måde som ved flere konsonantgrupper i samme ord flere gange.

Konsonantgrupper

For kursister, som kommer fra sprog med en anden stavelsesstruktur end den danske, kan det være vanskeligt at udtale to eller flere forskellige konsonanter sammen, og det kan betyde, at en eller flere af konsonanterne udelades, eller at der indsættes støttevokal mellem dem. Under udtaleområdet ”Konsonantgrupper” (kombinationer af to konsonanter som fx i ”**søster**” er også medtaget her) er den pågældende gruppe markeret. Er der flere konsonantgrupper i ét ord som i fx september”, har vi for overskuelighedens skyld valgt at skrive ordet flere gange således: ”**september**” og ”september”.

⁵ Som du kan se, så er ö↓ ikke et autentisk tegn fra Dania som de øvrige tegn, vi bruger, er det. Grunden til dette er, at vi ikke har kunnet skabe dette tegn, så derfor har vi måtte opfinde vores eget for den vokallyd, der optræder i forbindelse med ord som fx: **børn** og **lørdag**.

⁶ Eftersom der også optræder diftonger i ord, der indgår i sætninger, hvor der er tryk, har vi valgt at markere diftongerne med kursiv. Det betyder, at en diftong i en sætning som fx: ”Nå, **hvad** kan jeg så **gøre** for **dig**?”, både står i fed og kursiv, da der både er tryk og diftong i ordet: dig. Hvis der ikke er tryk på ordet, vil det kun stå i kursiv, som fx i ordet: øvre.

Konsonanter

Lige som ved vokalerne er det svært at foretage en afgrænsning, og vi vil igen opfordre underviseren til at lægge yderligere materiale ind i ”Underviserens hjørne”. Både det danske bagtunge-r og det bløde d er fremmede for de fleste kursister og kan betyde artikulatoriske vanskeligheder. Nogle fortolker det bløde d som en l-lyd, andre har flere l-lyd i deres eget sprog og kan have svært ved det at udtale l korrekt i bestemte positioner, og derfor har vi valgt at fokusere på disse lyd. Den relevante konsonant i ordene vil altid være markeret, og det vil se sådan her ud: **ro**, **glad** og **skilt**.